ודבר זה היה שֶׁלֹּא בְּרְצוֹן חֲכָמִים (הֵן עוֹשִׂין), משום שתבואה חדשה אסורה באכילה עד לאחר הקרבת העומר, ויש לגזור שלא להתעסק עמה עד לאחר הקרבתו כדי שלא יבואו לאוכלה. דְּבֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּרְצוֹן חֲכָמִים הָיוּ עוֹשִׂין כן, לפי שלא גזרו לאסור את ההתעסקות עם ה'חדש'. מסיקה הגמרא את קושייתה, וְהרי לֹא קָא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה ב'חדש' דְּיִלְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מֵינֵיהּ – שמא יבואו לאכול ממנו, ואם כן מדוע אסר לבדוק את החמץ לאחר זמן איסורו משום החשש האמור.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שָׁאנֵי [–שונה] דין חָדָשׁ מחמץ, משום שמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא הִתַּרְתָּ לוֹ לתולשו אֶלָּא עַל יְדֵי קִטּוּף [–קטיפת] השיבולים ביד, ולא על ידי קצירה בכלי כדרך כל השנה [שהרי אסור לקצור תבואה חדשה קודם קצירת העומר], הרי הוּא זָכוּר על ידי שינוי מעשה זה שחדש הוא ואסור באכילה, ואין לחשוש שמא יבוא לאוכלו תוך כדי העיסוק בו. מה שאין כן בחמץ שאין מה שיזכירנו שהוא אסור באכילה, ועל כן חשש רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו תוך כדי בדיקתו.

אביי מקשה על תירוצו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, תִּינַח [–אבן מובן] מדוע בְּשָׁעַת קְטִיפָה אין לחשוש שמא יאכלנו באותה שעה, אך בשעת טְחִינָה וְהַרְקָדָה [–וניפוי הקמח] של החדש מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירן רבי יהודה, ולא חשש שמא יתן לתוך פיו מהקמח, הלא אין בהן שום שינוי שיזכיר שקמח זה אסור באכילה, ואילו במשנה מבואר שהתיר רבי יהודה גם את טחינת הקמח והעיסוק בו, שכן שנינו בה שהיו שוקי ירושלים מלאים בקמח וקלי. תירץ לו רבא: הָא לֹא קַשְׁיָא – אין זו קושיא, שכן גם מלאכות אלו נעשות בחדש על ידי שינוי כדי להזכיר שהוא חדש האסור באכילה, שהטְּחִינָה הותרה בו רק בְּרֵחַיָּא [–ברחיים] דְּיָד ולא ברחיים של מים, והַרְקָדָה הותרה בו רק עַל גַּבֵּי נָפָּה – על צידה התחתון של הנפה, שהופכים אותה ומניחים את הקמח על צידה החיצוני, ולא כדרך ניפוי רגיל שהוא בתוך הנפה. שוב הקשה אביי על רבא: אֶלָּא עדיין קשה מָהָא דְּתַנְיָן – ממה ששנינו במסכת מנחות (עא.), קוֹצְרִין [–מותר לקצור] קודם קצירת העומר במגל כדרך קצירה רגילה תבואה חדשה של בֵּית הַשְּׁלָחִין – שדה שצריכה השקאה בידי אדם, וְכן את התבואה שֶׁבַּעֲמָקִים, משום שלא נאסרה קצירה קודם העומר אלא בתבואה שמקריבים ממנה לעומר, ולא בתבואות אלו שאין מביאים מהן את העומר, לפי שאינן מן המובחר, אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין – אין עושים מהן גדיש קודם הקרבת העומר. וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו] במנחות (שם) משנה זו כְּשיטת רַבִּי יְהוּדָה. ובקצירה זו מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירה רבי יהודה, הלא אין בה שום שינוי שיזכיר שהתבואה אסורה באכילה, ומדוע לא חשש בה רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו ממנה.

משום קושיא זו דוחה אביי את תירוץ רבא ומתרץ באופן אחר: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, בְּחָדָשׁ לא חשש רבי יהודה שמא יבוא לאכול ממנו, משום דְּבָדִיל מֵינֵיהּ – שפורש ממנו כל השנה עד להקרבת העומר ואינו מורגל באכילתו. מה שאין כן בחָמֵץ, שלֹּא בָּדִיל מֵינֵיהּ – שאינו פורש ממנו כל ימות השנה, שהרי נאסר באכילה רק בימות הפסח, ועד עתה היה מותר לאוכלו, ועל כן יש לחשוש בו שמא מתוך שיתעסק בו יבוא לאוכלו.

רבא מקשה על תירוץ אביי מסתירת דברי חכמים בחמץ על דבריהם בחדש: אָמַר רָבָא, וכי רק מדבריו דְּרַבִּי יְהוּדָה בחמץ אַדְּרַבִּי יְהוּדָה [–על דבריו] בחדש קַשְׁיָא [–קשה] כפי שהקשינו לעיל, וְדִלְמָא אַדְּרַבָּנָן לֹא קַשְׁיָא – ומדברי חכמים בחמץ על דברי חכמים בחדש לא קשה. הלא יש להקשות מדברי חכמים במשנתנו [שהוא רבי מאיר] שבודקים את החמץ גם לאחר זמן איסורו ואין חוששים שמא יבואו לאוכלו, על דברי רבי מאיר שהעסק בקמח וקלי קודם העומר לא היה ברצון חכמים, משום שחששו שמא יבואו לאוכלו. מתרצת הגמרא: מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כְּדְשַׁנִּינַן – מדברי רבי יהודה על דברי רבי יהודה לא קשה, כפי שתירצנו לעיל. וכמו כן דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן נַמֵּי לֹא קַשְׁיָא – מדברי חכמים על דברי חכמים גם לא קשה, שכן אף הם לא חששו לאכילה אלא בחדש, אבל בחמץ הרי הוּא עַצְמוֹ מְחַזֵּר עָלָיו לְשׁוֹרְפוֹ – כל התעסקותו בבדיקת החמץ היא כדי לבערו מן העולם, ואם כן מֵיכַל קָאָכִיל מֵינֵיהּ – וכי יבוא לאכול ממנו. הלא עצם בדיקת החמץ לצורך ביעורו מזכיר את איסורו, ואין לך זכרון גדול מזה.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על הסתירה שבדברי רבי יהודה, ודוחה אותו: רַב אַשִׁי אָמַר, דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, משום ש'קֶמַח וְקָלִי' תָּנַן [–שנינו] במשנה במנחות, ודווקא בהם התיר רבי יהודה להתעסק ולא חשש שמא יבואו לאוכלם, משום שאינם ראויים לאכילה. דוחה הגמרא תירוץ זה: הָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא – דברים בדויים שאינם אמת, משום דַּהֲתִינַן [–אבן מובן] מדוע אין חוששים מֶשעה שנעשתה התבואה קָלִי ונתייבשה בתנור וְאֵילֵךְ, שאינה ראויה לאכילה עד שיעשו ממנה לחם, אך מֵעִיקָּרָא – מתחילה, מאחרי הקצירה עַד שנעשתה התבואה קָלִי לפני גמר ייבושה בתנור, כשעדיין היא לחה ורכה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתיר רבי יהודה להתעסק עמה, הלא עדיין היא ראויה לאכילה, ומדוע לא חשש שמא יבואו לאוכלה. הגמרא מחזקת את קושייתה: וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר לתרץ, שבסמוך לקצירה אין לחשוש לאכילה משום שהחדש נתלש עַל יְדֵי קִיטּוּף ומתוך כך הוא זכור שלא לאוכלו, כְּתִירוּצוֹ דְּרָבָא לעיל, ולא בא רב אשי לתרץ אלא מדוע אין חוששים לאכילה בשעת הטחינה והרקדה, אֶלָּא [–הלא] עדיין יקשה, מה ששנינו במנחות (שם), קוֹצְרִין במגל את תבואת בֵּית הַשְּׁלָחִין וְאת התבואה שֶׁבַּעֲמָקִים, וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו] משנה זו כְּרַבִּי יְהוּדָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם ההיתר, הלא ראויה אז התבואה לאכילה, וגם אין שינוי בקצירתה, ומדוע לא חשש רבי יהודה שמא יבואו לאוכלה. מסיקה הגמרא, אֶלָּא תירוצו דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא, ובהכרח החילוק שבין חמץ לחדש הוא, שמחדש אנשים בדלים כל ימות השנה, מה שאין כן בחמץ שרגילים בו כל השנה.

הגמרא מקשה על שיטת רבי יהודה בחמץ מדבריו במקום אחר: וְכָל הֵיכָא דְּלֹא בָּדִיל מֵינֵיהּ – וכי כל איסור שאין בדלים ממנו, מִי [–האם] גָּזַר עליו רַבִּי יְהוּדָה שמא יבואו לאוכלו. וְהָתְנַן – והרי שנינו במסכת שבת (כט:), לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה – קליפת ביצה חלולה, וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בערב שבת בְּצַד הַנֵּר [–הכלי שבתוכו השמן והפתילה], כְּשֶׁכְּבָר שֶׁתְּהֵא השפופרת מְנֻקֶּבֶת לתוך הנר טיפות שמן דקות בזמן שהפתילה בוערת, ועל ידי כך תמשיך לבעור ולא תכבה. ואסרו חכמים את הדבר משום החשש שמא יבוא בשבת לאכול מהשמן שבשפופרת, ונמצא עובר על איסור כיבוי בשבת. וְאסור לעשות כן אֲפִילּוּ בשפופרת שהִיא שֶׁל חֶרֶס, שהשמן שבתוכה נמאס, ואין דרך בני אדם לאוכלו, שמכל מקום חששו שמא יבוא להסתפק ממנו. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר לעשות כן. הרי שרבי יהודה אינו חושש שמא יאכל מהשמן, ואפילו שהכל רגילים לאוכלו ואין בדלים ממנו, ומדוע בחמץ חשש שמא יבואו לאוכלו תוך כדי בדיקתו. מתרצת הגמרא: הָתָם [–שם] בשבת סובר רבי יהודה, מִשּׁוּם חוּמְרָא דְּשַׁבָּת מִכְּדִבְדִיל בָּדִילִי – שמשום חומר איסור שבת בדלים בני אדם מהשמן, ואין לחשוש שמא יאכלו ממנו ויעברו על איסור כיבוי. מה שאין כן בחמץ שאינו חמור כל כך כמו שבת, ועל כן חוששים שמא יבואו לאוכלו.

הגמרא מקשה סתירה משיטות חכמים ורבי יהודה במשנה האמורה על דבריהם במקום אחר. מקשה הגמרא: וּרְמִי דְּשַׁבָּת אַשַּׁבָּת – וקשה ממשנה זו בשבת על דין אחר בשבת שנחלקו בו רבי יהודה וחכמים בברייתא. דְּתַנְיָא, חֲבַל דְּלִי שדולים עמו מים מהבור, שֶׁנִּפְסַק באמצעיתו, לֹא יֵהָא קוֹשְׁרוֹ בשבת בקשר של קיימא [–קשר קבוע שעשוי שלא להתירו לעולם], שכן קושר הוא אחד מל"ט מלאכות האסורות בשבת, אֶלָּא יהא עוֹנְבוֹ בעניבה שאינה קשר של קיימא, ולא גזרו לאסור עניבה שמא מתוך כך יבוא לידי קשירה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מחבר האדם את שני קצות

המשך בעמוד יז

החבל וכו' פּוֹנְדָא] [–חגורה חלולה] אוֹ פַּסְקָא – חגורה שחוגרים אותה סביב השוקיים, וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יַעֲנִבְנוּ לפונדא ולפסקיא, אלא יכרוך אותו על החבל בכריכה בעלמא. וסברה הגמרא שרבי יהודה אוסר עניבה בשבת משום גזירה, שמא מתוך שמתעסק בה יבוא לידי קשירה. ולפי זה הקשתה קָשְׁיָא [–הלא קשה] מדבריו דְּרַבִּי יְהוּדָה בעניבה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה – על דבריו בשפופרת, מדוע לא גזר בה שמא יבוא לאכול מהשמן, כשם שגזר בעניבה. וכן קָשְׁיָא [–קשה] מדבריהם דְּרַבָּנָן בעניבה אַדְּרַבָּנָן – על דבריהם בשפופרת, מדוע לא גזרו בעניבה כמו שגזרו בשמן.

מתרצת הגמרא: מִדְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן לָא קָשְׁיָא – לא קשה, משום שֶׁשָּׁמָן שבשפופרת בְּשֶׁמָּן אחר מִיחַלַּף [–מתחלף] אצל בני אדם, שהרי אותו שמן הוא, ומאחר שרגילים לאכול שמן יבואו לאכול גם את השמן שבשפופרת. ואולם עֲנִיבָה בְּקִשְׁיָרָה לֹא מִיחַלַּף – אינה מתחלפת, ואף אם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך לידי קשירה.

וכן מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קָשְׁיָא – לא קשה, משום דְּמַעֲמָא [–שטעמו] דְּרַבִּי יְהוּדָה האוסר עניבה, לָאו [–אינו] מִשּׁוּם דְּגָזַר עֲנִיבָה אָטוּ קְשִׁירָה – שאם נתיר עניבה יבואו לידי קשירה, אֶלָּא טעמו הוא מִשּׁוּם דְּקָסָבַר שֶׁעֲנִיבָה גּוּפָהּ [–עצמה] קְשִׁירָה הִיא, ואסורה מן התורה משום אב מלאכה של קושר.

הגמרא מקשה על שיטת חכמים בהיתר עניבה: וְרַמִּי [–וקשה] מדברי רַבָּנָן בעניבה אַדְּרַבָּנָן – על דבריהם במקום אחר. דְּתָנַן – שהרי שנינו במסכת שבת (קיג:), קוֹשְׁרִין בשבת דְּלִי לפי הבור בְּפַסְקָא – בחגורה שחוגרים אותה סביב השוקיים, שכן אין אדם רוצה להפסיד את הפסקיא שלו ולהניחה שם בקביעות, ונמצא שאין זה קשר של קיימא. אֲבָל לֹא קושרים את הדלי בְּחֶבֶל, שמא יניחנו שם לעולם, ונמצא שהוא קשר של קיימא האסור בשבת. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר אף לקושרו בחבל. הגמרא מבררת את דברי המשנה, ומסיקה את קושייתה: חֶבֶל דְּמַאי – באיזה חבל נחלקו חכמים ורבי יהודה, אִילֵימָא [–אם נאמר] בְּחֶבֶל דְּעָלְמָא העשוי לקשור בו את הדלי, וְכי יתכן שרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר לקשור בו, הלא קָשֶׁר שֶׁל קַיְימָא הוּא, דְּוַדַּאי אָתֵי יש לחשוש שהרי ודאי יש לְכַטּוֹלֵי – שמא יבוא לבטלו לדלי ולהשאירו שם בקביעות, שכן הוא עשוי לכך. אֶלָּא פְּשִׁיטָא [–פשוט] שמדובר בחבל דְּגַרְדִּי [–של אורגים], שאינו ראוי למילוי מים באופן קבוע, ועל כן אין לחשוש בו שמא יבטלוהו לדלי וישאירוהו שם לעולם, וּמכל מקום גָּזְרוּ רַבָּנָן שלא לקשור בְּחֶבֶל דְּגַרְדִּי אפילו שאינו קשר של קיימא, אָטוּ [–משום] החשש שמא יבואו לקשור בְּחֶבֶל דְּעָלְמָא. ואם כן מדוע התירו במשנה שהובאה לעיל לענוב חבל שנפסק, ולא גזרו על עניבה משום קשירה. מתרצת הגמרא: אִין – אכן אין דומה עניבה לחבל דגרדי, משום שֶׁחֶבֶל בְּחֶבֶל מִיחַלַּף [–מתחלף], ואם נתיר בחבל דגרדי יבואו להתיר בכל חבל, אבל עֲנִיבָה בְּקִשְׁיָרָה לֹא מִיחַלְּפָא – אינה מתחלפת, ואם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך להתיר קשירה.

הגמרא חוזרת להקשות על שיטת רבי יהודה באיסור חדש מדבריו במקום אחר: וְכָל חֵיכָא דְּצָרִיךְ מִינֵּיהּ – וכי בכל דבר איסור שבני אדם בדלים ממנו, כגון באיסור חדש, לֵיגְזוֹר רַבִּי יְהוּדָה שמא יבוא לעבור עליו, והתיר להתעסק עמו. (והתניא) [וְהָתְנַן] – והרי שנינו במשנה בבכורות (לג:), בְּכוֹר בהמה טהורה שֶׁאָחַז דָּם – שנתרבה דמו ומתוך כך הוא בא לידי סכנה, אֲפִילּוּ הוּא מֵת [–אם ימות] ללא הקזת דמו אֵין מַקְזִיזִין לוֹ דָּם. שכן בכור בהמה טהורה קדוש וקרב על גבי המזבח, ואם נפל בו מום מאליו הרי הוא נפסל להקרבה, ונאכל בכל מקום. ואולם אסור להטיל בו מום, כדין כל קדשי מזבח, שאסור לעשות בהם מום. ועל כן אסור להקיז לו דם אפילו במקום שאינו עושה בו מום, שמא יעשה כן במקום שעושה בו מום, דְּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹסְרִים, יַקִּיז לו דם, וּבִלְבַד שיזהר שֶׁלֹּא יַטִּיל בּוֹ מוּם. הרי שבכל אופן אוסר רבי יהודה להקיז דם לבכור, שמא יעשה כן באופן שיטיל בו מום, ואפילו שהכל בדלים מן הקדשים ונזהרים שלא להטיל בהם מום. ואם כן מדוע לא גזר גם בחדש שלא להתעסק עמו כלל, שמא יבוא לאוכלו.

מתרצת הגמרא: הָתָם [–שם] בבכור, מֵהָתוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל

עַל מָמוֹנוֹ כדי להצילו, ואם לא יקיזו את דם הבכור, הוא עלול
למות ויפסיד הבעלים ממון, ועל כן אָמְרִינַן – אנו חוששים
ואומרים, אִי שָׁרֵית לֵיהּ [–שאם תתיר לו] לכהן שהוא בעל הבכור
להקיז לו דם בְּמָקוֹם שָׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ מוּם, אָתֵי לְמֶעְבַּד [–יבוא
לעשות] כן אף בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ מוּם מתוך בהילותו להציל את
ממונו, ולכן אף שאדם בדל מן הקדשים, גזר רבי יהודה שלא
להקיז את דם הבכור.

הגמרא מבארת את דעת חכמים החולקים על רבי יהודה,
ומתירים להקיז את דם הבכור במקום שאינו עושה מום: וְרַבָּנַן
[–וחכמים] סוברים, אדרבה, מכיון שאדם בהול על ממונו, כָּל שֶׁכֵּן
דְּאִי לֹא שָׁרֵית לֵיהּ כָּלָל אָתֵי לְמֶעְבַּד – שאם לא תתיר לו להקיז דם
אפילו במקום שאינו עושה מום, ודאי שיש לחשוש שמא יבוא
לידי איסור. שכן מתוך שהוא בהול להציל את ממונו, אם תאסור
עליו להקיז את דם הבכור, הוא לא ישמע לך, ושוב לא יזהר
להקיז דווקא במקום שאינו עושה מום, משום שיסבור שאין חילוק
בין האיסור להקיז במקום זה שהוא מן התורה, לאיסור להקיז
במקום שאינו עושה מום שאינו אלא מחמת גזירה. על כן עדיף
להתיר לו להקיז במקום שאינו עושה מום, כדי שלא יקיז במקום
שעושה מום.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמְרִינַן [–וכי אנו אומרים] לְדעת רַבִּי יְהוּדָה
שאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, ויש לחשוש שמתוך כך יבוא לידי איסור,
וְהָתַנַן – והרי שנינו במסכת ביצה (כג.), רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקַדְּרִין
[–מסרקים] את הַבְּהֵמָה להסיר את הטיט שעליה בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי
שֶׁעל ידי הקירוד הוּא עוֹשֶׂה בה חַבּוּרָה – מכה שעל ידה נצרר הדם
מתחת לעור, ועשיית חבורה בבעלי חיים אסורה בשבת ויום טוב
משום אב מלאכה של חובל. אֲבָל מְקַרְצְפִין את הבהמה ביום טוב,
משום שהקירצוף אינו עושה בה חבורה. ובסמוך יבואר מה בין
קירוד לקירצוף. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקַדְּרִין וְאַף אֵין מְקַרְצְפִין את
הבהמה ביום טוב, ואף שהקירצוף אינו עושה חבורה, גזרו עליו
משום קירוד. וְתַנְיָא – ושנינו בברייתא, אֵיזֶהוּ קִידּוּר וְאֵיזֶהוּ קִרְצוּף,
קִידּוּר הוא בְּקַטָּנִים – במסרק ששיניו דקות, וְשיניים אלו עוֹשִׂין
חַבּוּרָה, ואילו קִרְצוּף הוא בִּגְרוֹלִים – במסרק ששיניו גסות וְאֵין
עוֹשִׂין חַבּוּרָה. הרי שלא אסר רבי יהודה לקרצף, ולא חשש שאם
נתיר קירצוף יבואו לידי קירוד, ואפילו שגם שם הוא בהול לנקות
את בהמתו מחמת הפסד ממונו, שכן הטיט שעליה מכחיש אותה
ומצערה.

מתרצת הגמרא: הָתָם [–שם] בבכור, דְּאִי שָׁבִיק לֵיהּ מָיֵית – שאם
ניניחנו מבלי להקיז את דמו ימות, סובר רבי יהודה דאָמְרִינַן [–שאנו
אומרים] אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, ומשום כן יש לחשוש שמא יבוא
להקיז ממקום שעושה בו מום. אבל הָכָא [–כאן] בקירצוף, אִי
שָׁבִיק לֵיהּ – אם יניח את הבהמה מבלי לקרצפה, צַעֲרָא בָּעֲלְמָא הוּא
– צער בלבד יהיה לה בכך, ואין זו סכנת מיתה, ועל כן לדעת רבי
יהודה לֹא אָמְרִינַן [–אין אומרים] בה שאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, ואין
חוששים שמא יבוא לידי קירוד.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהודה בקירצוף מדברי רבי יהודה
במשנתנו: וְעדיין קשה על רַבִּי יְהוּדָה, מַאי שְׁנָא [–במה שונה] הדין
לִגְבֵי חֲמִין דְּגָזוּר עליו שלא לבודקו לאחר זמן איסורו שמא יבוא
לאוכלו, וּמַאי שְׁנָא [–ובמה שונה] הדין לגַּבֵּי קִרְצוּף דְּלֹא גָּזַר עליו
רבי יהודה לאוסרו שמא יבוא לקרד. מתרצת הגמרא: לָחֵם של
חמץ בְּלֶחֶם של מצה מִיחַלַּף – מתחלף אצל בני אדם, והם עלולים
לטעות בו ולסבור שהוא מצה, ועל כן אסר רבי יהודה לבדוק חמץ
בשעה שהוא אסור באכילה, שמא יטעו בו ויאכלוהו. אבל קִידּוּר
בְּקִרְצוּף לֹא מִיחַלַּף – אינו מתחלף, ואין לחשוש שמא יטעו ביניהם.

משנה

מן התורה החמץ נאסר בחצות יום י"ד בניסן שהוא בסוף השעה
הששית, אלא שהוסיפו חכמים על זמן האיסור והקדימוהו לפני
חצות היום, משום שחששו לטעות, כפי שיבואר להלן. המשנה
מביאה מחלוקת תנאים בשיעור הקדמה זו: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,
אוֹכְלִים את החמץ כָּל חֲמֵשׁ שעות ראשונות של יום י"ד, וְשׂוֹרְפִין
אותו בַּתְּחִלַּת שֵׁשׁ, שעה אחת קודם זמן ביעורו מן התורה, שכן
עלול אדם לטעות בשעה אחת, ויסבור בשעה השביעית שהיא
עדיין השעה הששית. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין אותו כָּל אַרְבַּע
שעות ראשונות של היום בלבד, וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ – כל השעה
החמישית החמץ אסור באכילה ומותר בהנאה, ועל כן עדיין אין
צריך לשורפו, וְשׂוֹרְפִין אותו בַּתְּחִלַּת שֵׁשׁ שעות. שכן לענין אכילה
חששו חכמים ביותר, שמא יטעה אדם בשעתיים, ויסבור על
השעה השביעית שהיא עדיין השעה החמישית. אבל לענין איסור
הנאה לא חששו כל כך, והקדימוהו רק בשעה אחת.

וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שְׁתֵּי חַלּוֹת חמץ שֶׁל תּוֹדָה פְּסוּלוֹת היו מוּנָּחוֹת
בערב פסח עַל גַּב הָאִיצְטַבָּא שבהר הבית, ששם היו מתקבצים בני
אדם ויושבים עליה. והניחו אותן שם לסימן, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשתיהן
מוּנָּחוֹת היו כָּל הָעָם אוֹכְלִין חמץ. וכאשר נִיטְּלָה אַחַת בתחילת
השעה החמישית על ידי שליח בית דין, היו תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין את
החמץ וְלֹא שׂוֹרְפִין אותו, שכן עדיין הוא מותר בהנאה. וכאשר
נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן בתחילת השעה הששית, הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין את
חמצם.

המשנה מביאה שיטה שלישית המחלקת בין חולין לתרומה: רַבָּן
גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חולין של חמץ נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע שעות ראשונות של
ערב פסח, ובשעה החמישית הם נאסרים באכילה. וְאילו תְּרוּמָה
של חמץ נאכלת כָּל חֲמֵשׁ שעות, וְשׂוֹרְפִין אותה רק בַּתְּחִלַּת שֵׁשׁ.
שכן אסור להפסיד תרומה בידים כל זמן שאפשר לאוכלה,
ולפיכך לא הקדימו את זמן איסור אכילתה אלא בשעה אחת
בלבד, שבה טועים רוב בני אדם.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין טעות בני אדם בזמנים:
עדים שבאים להעיד בבית דין בעדות נפשות צריכים הדיינים
לחקור אותם בשבע חקירות, וביניהן, באיזה יום בחודש אירע
המעשה, ובאיזו שעה ביום. ואם הכחישו העדים זה את זה באחת
החקירות עדותם פסולה. וְתָנַן הָתָם – ושנינו שם במסכת סנהדרין
(מ.), עד אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ הרג פלוני את הנפש, וְעד אֶחָד
אוֹמֵר בְּשִׁלְשָׁה בחודש הרג, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. ואין זו נחשבת להכחשה,
משום שיש לתלות שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ, שהיה החודש
הקודם מעובר בן שלשים יום, ונקבע ראש חודש זה ביום השלשים
ואחד, וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל אותו חֹדֶשׁ, וסבר בטעות שהיה
החודש חסר בן עשרים ותשעה יום, ונקבע ראש חודש זה ביום
השלשים, ועל כן לפי חשבונו היום השני לחודש הוא השלישי בו,
ונמצא ששניהם התכוונו לאותו היום. אבל אם אֶחָד מהם אוֹמֵר
בְּשִׁלְשָׁה בחודש היה המעשה, וְאֶחָד מהם אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה בו, עֲדוּתָן
בְּטֵלָה, שכן אף אם טעה אחד מהם בעיבורו של החודש, לא היה
לו לטעות אלא ביום אחד בלבד, ולא בשני ימים.

המשנה ממשיכה לדון בהכחשה בשעות: עד אֶחָד אוֹמֵר בְּשִׁתֵּי
שָׁעוֹת ביום היה המעשה, וְעד אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת ביום היה,
עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, ואין זו הכחשה. אבל אם אֶחָד מהם אוֹמֵר שבְּשָׁלֹשׁ
שעות ביום היה המעשה, וְאֶחָד מהם אוֹמֵר שבְּחָמֵשׁ שעות היה,
עֲדוּתָן בְּטֵלָה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אבל רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גם באופן זה
עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, ואין זו הכחשה משום שיש לתלותה בטעות. ולהלן
תבואר מחלוקתם. אולם אם אֶחָד מהם אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ שעות וְאֶחָד
אוֹמֵר בְּשֵׁבַע שעות, לדברי הכל עֲדוּתָן בְּטֵלָה, משום שֶׁבְּחָמֵשׁ שעות
ביום החַמָּה עומדת בְּצד מִזְרָח של הרקיע, וְאילו בְּשֵׁבַע שעות
החַמָּה עומדת בְּצד מַעֲרָב של הרקיע, ועל כן אין אדם מחליף
ביניהן.

אביי מפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: אָמַר אַבָּיֵי,
בְּשֶׁתְּמְצָא לוֹמַר – כשתדקדק בדבריהם ותעמוד על יסודם תמצא,
שלְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה בזמני היום וְלֹא בְּלוּם, ולְדִבְרֵי רַבִּי
יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה בְּחֲצִי שָׁעָה. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא
בְּלוּם, וכשאחד אומר שבשתי שעות ביום היה המעשה ואחד

המשך בעמוד קנח

אומר שבשלש שעות היה, יש לתלות שמַּעֲשֶׂה כִּי הָיָה בְּמִיפַּק תַּרְתֵּי וּמַעֲיֵיל תְּלַת – שהיה המעשה ביציאת השעה השניה וכניסת השעה השלישית. וְהָא דְּקָאָמַר [–ומה שאמר] העד הראשון 'שְׁתַּיִם' – שהיה המעשה בשעה השניה, כוונתו שבְּסוֹף שְׁתַּיִם היה. וְהָא [–ומה] דְּקָאָמַר העד השני שהיה המעשה בְּשָׁלֹשׁ שעות, כוונתו שבְּתַחִלַּת שָׁלֹשׁ היה, ונמצא ששניהם אמרו דבר אחד. אבל אם אחד אמר שהיה המעשה בשלש שעות והשני אמר שהיה בחמש שעות, בהכרח שאחד מהם משקר, שהרי אין אדם טועה בזמני היום כלום. וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, אָדָם טוֹעֶה בְּחֲצִי שָׁעָה, ועל כן גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש עדותם קיימת. משום שיש לתלות שמַּעֲשֶׂה כִּי הָיָה, בְּפַלְגָּא דְּאַרְבַּע הָיָה – באמצע השעה הרביעית היה, כלומר בשלש שעות ומחצה. וְהַאי דְּקָאָמַר [–וזה שאמר] שהיה המעשה בְּשָׁלֹשׁ שעות, כוונתו שבְּסוֹף שָׁלֹשׁ היה, וְקָמְעֵי פַּלְגָּא דְּשַׁעְתָּא לְקַמֵּיהּ – ונמצא שטעה והקדים את המעשה בחצי שעה לפני זמנו. וְהַאי דְּקָאָמַר [–וזה שאמר] שהיה המעשה בְּחָמֵשׁ שעות, כוונתו שבְּתַחִלַּת חָמֵשׁ שעות היה, וְקָמְעֵי פַּלְגָּא דְּשַׁעְתָּא לַאֲחוֹרֵיהּ – ונמצא שטעה ואיחר את המעשה בחצי שעה לאחר זמנו. לפיכך עדותם קיימת, שכן עד כמה שאפשר לתלות בטעות, אין זו הכחשה.

הגמרא מביאה שיש ששונים את דברי אביי באופן אחר: אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש אומרים, שכך אָמַר אַבַּיֵי, כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר כשתדקדק בדברי תנאים אלו תמצא, וּלְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ – שיעור זמן מועט בלבד, וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוד מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ, וכשאחד אומר 'שתים' ואחד אומר 'שלש', יש לתלות שמַּעֲשֶׂה כִּי הָיָה – שהיה המעשה אוֹ בְּסוֹף שְׁתַּיִם הָיָה [–היה], אוֹ בְּתַחִלַּת שָׁלֹשׁ היה. וְחַד מִינַּייהוּ – ואחד משני העדים טוֹעֶה בְּמַשֶּׁהוּ. שזה שאמר 'שתים' כוונתו לסוף שתים, וזה שאמר 'שלש' כוונתו לתחילת שלש, ונמצא שאם היה המעשה בתחילת שלש טעה העד הראשון במשהו, ואם היה בסוף שתים טעה העד השני במשהו. וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה המכשיר את העדות גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש, אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוד מַשֶּׁהוּ, וּמַעֲשֶׂה כִּי הָיָה – ושהיה המעשה אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ היה אוֹ בְּתַחִלַּת חָמֵשׁ היה,